

YASHASH VA UMUMIY OVQATLANISH XIZMATLARI RIVOJLANISHINI IFODALOVCHI STATISTIK KO'RSATKICHLAR VA OMILLAR DINAMIKASI TAHLILI

Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi

Termiz davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: shaxnozaqudratova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini ifodalovchi asosiy statistik ko'rsatkichlar hamda ularning dinamikasi tahlil qilingan. Tadqiqotda xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi va sohaga ta'sir etuvchi iqtisodiy omillarning o'zgarishi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishiga ta'sir qiluvchi talab, daromadlar, turizm faolligi, investitsiyalar va infratuzilma omillarining statistik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari mazkur xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalarini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va uning statistik monitoringini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: yashash xizmatlari, umumiy ovqatlanish, statistik ko'rsatkichlar, dinamik tahlil, xizmatlar sohasi, turizm, xizmatlar hajmi, iqtisodiy omillar, statistik baholash, rivojlanish tendensiyalari.

Abstract: This article analyzes the main statistical indicators characterizing the development of accommodation and food service activities and examines their dynamics. The study considers the volume of services provided, growth rates, the number of service providers, the volume of services per capita, and changes in economic factors affecting the development of the sector. Particular attention is paid to the statistical assessment of the influence of demand, household incomes, tourism activity, investment, and infrastructure on the development of accommodation and food services. The findings make it possible to assess the main development trends of the sector, identify existing challenges, and formulate scientific and practical recommendations for improving statistical monitoring and promoting further sectoral development.

Keywords: accommodation services, food services, statistical indicators, dynamic analysis, service sector, tourism, service volume, economic factors, statistical assessment, development trends.

Абстрактный: В статье проведен анализ основных статистических показателей, характеризующих развитие услуг проживания и общественного питания, а также исследована их динамика. Рассмотрены объём оказанных услуг, темпы роста, количество субъектов, предоставляющих услуги, объём услуг в расчёте на душу населения и изменения экономических факторов, влияющих на развитие отрасли. Особое внимание уделено статистической оценке влияния спроса, доходов населения, туристической активности, инвестиций и инфраструктуры на развитие услуг проживания и общественного питания. Результаты исследования позволяют оценить основные тенденции развития данной сферы, выявить существующие проблемы и сформировать научно-практические рекомендации по совершенствованию статистического мониторинга и дальнейшему развитию отрасли.

Ключевые слова: услуги проживания, общественное питание, статистический анализ, сфера услуг, туризм, объём услуг, экономические факторы, статистическая оценка, тенденции развития.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi kunda xizmatlar sohasi milliy iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan eng faol rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholi daromadlarining o'sishi, iste'mol talabining diversifikatsiyalashuvi, turizm salohiyatining kengayishi, shaharsozlik va infratuzilmaning rivojlanishi natijasida yashash hamda umumiy ovqatlanish xizmatlariga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Mazkur xizmatlar nafaqat aholining kundalik ehtiyojlarini qondirish, balki yangi ish o'rinlarini yaratish, tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish va hududlarning iqtisodiy faolligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari turizm, transport, savdo va boshqa xizmat turlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ushbu sohalaridagi o'zgarishlar mazkur faoliyatning rivojlanish sur'atlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ichki va tashqi turizm oqimining kengayishi mehmonxonalar, xostellar, oilaviy mehmon uylari, restoran, kafe va boshqa umumiy ovqatlanish obyektlari faoliyatining rivojlanishiga sharoit yaratadi. Shu sababli ushbu soha rivojlanishini muntazam statistik kuzatish va uning asosiy ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini statistik baholashda xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi korxonalar va tadbirkorlik subyektlari soni, aholi jon boshiga xizmatlar

hajmi, bandlik darajasi, investitsiyalar hamda turistik faoliyat ko'rsatkichlari muhim indikatorlar sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu ko'rsatkichlarning vaqt bo'yicha o'zgarishini o'rganish orqali sohaning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, o'sish yoki pasayish sabablarini baholash hamda istiqboldagi rivojlanish imkoniyatlarini belgilash mumkin.

Shuningdek, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni statistik jihatdan o'rganish sohaning ichki imkoniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Aholining real daromadlari, iste'mol xarajatlari, turistlar soni, investitsiyalar hajmi, xizmat ko'rsatish infratuzilmasi, tadbirkorlik subyektlari soni va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi mazkur xizmatlar rivojlanishining asosiy omillari sifatida qaralishi mumkin.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo'yicha statistik ko'rsatkichlarning faqat mutlaq qiymatlarini o'rganish sohaning haqiqiy rivojlanish holatini to'liq ifodalab bermaydi. Ularning dinamikasi, o'sish sur'atlari, hududiy tafovutlari va asosiy iqtisodiy omillar bilan o'zaro bog'liqligini kompleks tahlil qilish zarur. Shu nuqtayi nazardan, statistik tahlil usullaridan foydalanish sohaning rivojlanish tendensiyalarini obyektiv baholash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini ifodalovchi statistik ko'rsatkichlar dinamikasini

tahlil qilish hamda sohaga ta'sir etuvchi asosiy omillarni statistik jihatdan baholashdan iborat.

Tadqiqot doirasida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining rivojlanish holatini tavsiflovchi asosiy statistik ko'rsatkichlarni tizimlashtirish, ularning vaqt bo'yicha o'zgarishini aniqlash, o'sish tendensiyalarini baholash hamda sohaga ta'sir etuvchi iqtisodiy va ijtimoiy omillarni aniqlash asosiy vazifalar sifatida belgilangan.

Tadqiqot natijalari yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining statistik holatini baholash, mavjud tendensiyalarni aniqlash va kelgusida soha rivojlanishini statistik monitoring qilish mexanizmlarini takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari xizmatlar sektorining turizm, aholi iste'moli, tadbirkorlik va bandlik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sohani statistik jihatdan tadqiq etishda xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, bandlik, turistik oqimlar, investitsiyalar va aholi daromadlari kabi ko'rsatkichlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

OECD tomonidan tayyorlangan tadqiqotlarda turizm iqtisodiyotining rivojlanishida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining alohida o'rni ta'kidlanadi. Xususan, ushbu xizmat turlari turizm bandligining katta qismini shakllantirishi hamda malakali mehnat resurslariga bo'lgan talabning yuqoriligi bilan tavsiflanishi qayd etilgan [1]. Bu yondashuv yashash va ovqatlanish xizmatlarini faqat xizmatlar hajmi orqali emas, balki bandlik va mehnat bozori ko'rsatkichlari bilan birgalikda tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi.

OECDning 2024-yildagi turizm statistikasi bo'yicha materiallarida tashrif buyuruvchilarga yashash xizmatlari va oziq-ovqat hamda ichimliklar bilan ta'minlash xizmatlari turizmga xos iqtisodiy faoliyatning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida baholanadi [2]. Mazkur yondashuv tadqiqotda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini alohida yo'nalishlar sifatida emas, balki turizm, transport, savdo va boshqa xizmatlar bilan o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi.

O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasining ma'lumotlarida yashash va ovqatlanish xizmatlari hajmini baholashda xizmatlarning umumiy qiymati, hududlar kesimidagi hajmi va yillik o'sish sur'atlari asosiy statistik indikatorlar sifatida shakllantirilgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda ushbu xizmatlar hajmi 2020–2025-yillarda sezilarli darajada oshgan bo'lib, 2025-yilda 226,96 trln so'mni tashkil etgan [3]. Mazkur ko'rsatkich sohaning mamlakat xizmatlar sektoridagi iqtisodiy ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi.

Milliy statistika qo'mitasining dinamik qatorlar bo'yicha ma'lumotlari yashash va ovqatlanish xizmatlari o'sish sur'atlarini hududlar kesimida baholash imkonini beradi. Ushbu statistik qatorlardan foydalanish orqali vaqt bo'yicha o'sish tendensiyalarini aniqlash, hududlar o'rtasidagi tafovutlarni baholash va rivojlanishning barqarorligini statistik jihatdan o'rganish mumkin [4]. Shu jihatdan dinamik qatorlar mazkur tadqiqotning metodologik asoslaridan biri sifatida qaraladi.

2025-yilgi rasmiy statistik ma'lumotlarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmining o'sishi turistik oqimlarning kengayishi, tadbirkorlik faolligining kuchayishi va xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanishi bilan bog'liqligi ko'rsatilgan [5]. Bu esa xizmatlar hajmining o'zgarishini faqat ichki talab bilan emas, balki turizm va infratuzilma omillari bilan birgalikda tahlil qilish zarurligini asoslaydi.

OECDning turizm bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarida yashash va umumiy ovqatlanish sektorida mehnat resurslari taqchilligi, ishchi kuchiga talab va bandlikning o'zgarishi muhim muammolardan biri sifatida ko'rsatilgan [6]. Mazkur yondashuv ushbu sohaning rivojlanishini baholashda xizmatlar hajmi bilan bir qatorda bandlik va mehnat unumdorligi ko'rsatkichlarini ham hisobga olish lozimligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasining 2025-yilgi xizmatlar sektori bo'yicha tahliliy ma'lumotlarida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining tarkibida oziq-ovqat va ichimliklar bilan ta'minlash xizmatlari ustunligi qayd etilgan. Bu holat soha tarkibini statistik jihatdan o'rganishda umumiy ko'rsatkich bilan cheklanmasdan, uning ichki tarkibiy tuzilishini ham tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi [7].

Shuningdek, Milliy statistika qo'mitasining yangilangan statistik bazasida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo'yicha oylik ma'lumotlarning shakllantirilishi ushbu sohada mavsumiylikni, qisqa muddatli o'zgarishlarni va hududiy tafovutlarni chuqurroq tahlil qilish imkonini bermoqda [8]. Ayniqsa, oylik dinamik qatorlardan foydalanish turistik mavsum, bayramlar, aholi iste'moli va boshqa omillarning xizmatlar hajmiga ta'sirini aniqlashda muhimdir.

Umuman olganda, mavjud ilmiy va statistik manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini tadqiq etishda dinamik tahlil, tarkibiy tahlil, hududiy taqqoslash va omilli tahlil usullarini kompleks qo'llash maqsadga muvofiq. Bunda xizmatlar hajmi asosiy natijaviy ko'rsatkich sifatida olinib, unga ta'sir qiluvchi turistik oqim, aholi daromadlari, tadbirkorlik subyektlari soni, investitsiyalar, bandlik va infratuzilma kabi omillarni statistik baholash tadqiqotning ilmiy-amaliy qiymatini oshiradi [9]. Shu sababli mazkur maqolada yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining vaqt bo'yicha dinamikasi bilan bir qatorda, ularning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni statistik jihatdan baholashga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы/Methods).

Mazkur tadqiqotda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining statistik holati, dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillarni baholashga qaratilgan kompleks statistik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasining asosini statistik kuzatish, guruhlash, dinamik tahlil, qiyosiy tahlil, tarkibiy tahlil, korrelyatsion tahlil va prognozlash usullari tashkil etadi.

Tadqiqotning obyekt sifatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasi, predmeti sifatida esa mazkur xizmatlarning rivojlanish dinamikasi, tarkibiy o'zgarishlari va ularga ta'sir etuvchi iqtisodiy omillar belgilandi. Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining xizmatlar sohasi bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlari, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning tegishli statistik va tahliliy materiallari tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida dastlab yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini ifodalovchi asosiy statistik ko'rsatkichlar tizimlashtirildi. Jumladan, xizmatlar hajmi, o'sish sur'atlari, xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi, hududiy ko'rsatkichlar va xizmatlar tarkibidagi o'zgarishlar asosiy tahlil ko'rsatkichlari sifatida tanlandi.

Xizmatlar sohasining vaqt bo'yicha rivojlanish tendensiyalarini aniqlash maqsadida dinamik tahlil usuli qo'llanildi. Ushbu usul yordamida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmining yillar davomida o'zgarishi, o'sish yoki pasayish davrlari hamda rivojlanish sur'atlarining barqarorligi baholandi. Dinamik tahlil natijalari sohaning umumiy rivojlanish yo'nalishini aniqlash imkonini beradi.

Tarkibiy tahlil orqali yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarining xizmatlar sektoridagi o'rni, shuningdek, yashash xizmatlari va umumiy ovqatlanish xizmatlarining umumiy ko'rsatkichdagi ulushi o'rganildi. Bu yondashuv soha ichidagi tarkibiy o'zgarishlarni aniqlash va qaysi xizmat turlari rivojlanishning asosiy qismini shakllantirayotganini baholash imkonini beradi.

Tadqiqotda mavjud statistik ma'lumotlar asosida xizmatlar rivojlanishining istiqboldagi tendensiyalarini aniqlash uchun statistik prognozlash yondashuvidan ham foydalanildi. Prognozlash natijalari kelgusida xizmatlar hajmining ehtimoliy o'zgarishini baholash, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rejalashtirish va sohani rivojlantirish bo'yicha tegishli qarorlar qabul qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, tanlangan metodologik yondashuv yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini dinamik, tarkibiy, hududiy va omilli jihatdan kompleks baholash imkonini beradi. Ushbu usullar tizimi asosida sohaning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, mavjud muammolarni baholash va yashash hamda umumiy ovqatlanish

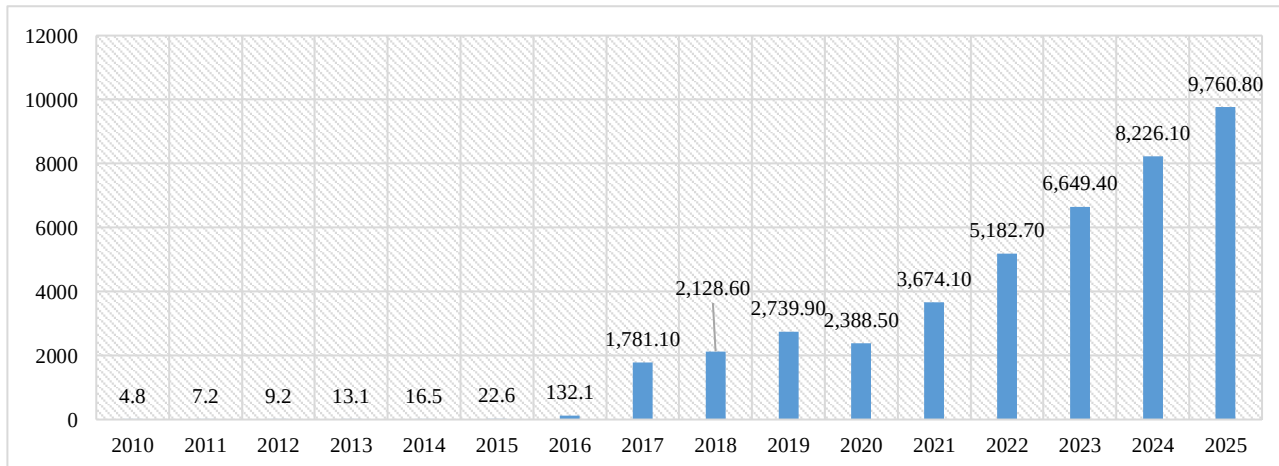
xizmatlarini yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish mumkin.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining hududiy xususiyatlarini aniqlashda ushbu sohaning iqtisodiy faoliyatini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlar dinamikasini statistik jihatdan o'rganish muhim metodik bosqich sanaladi. Xizmatlar hajmining o'zgarishi aholining soni, turistik oqimlar, joylashtirish va umumiy ovqatlanish infratuzilmasi, investitsiyalar, hududiy iqtisodiy faollik hamda mehnat

ma'lumotlarni shakllantirishdagi metodik farqlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday ehtimollarni tasdiqlash uchun tegishli statistik manbalarni qo'shimcha tekshirish talab etiladi. 2018–2019-yillarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmi o'sishda davom etib, mos ravishda 2 128,6 va 2 739,9 birlikni tashkil qilgan. 2020-yilda esa xizmatlar hajmi 2 388,5 birlikka kamaygan. Ushbu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 351,4 birlikka yoki 12,8 %ga qisqargan. 2021-yildan boshlab o'sish tendensiyasi qayta tiklangan va xizmatlar hajmi 3 674,1 birlikdan 2025-yilda 9 760,8 birlikka yetgan.

2021–2025-yillarda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari

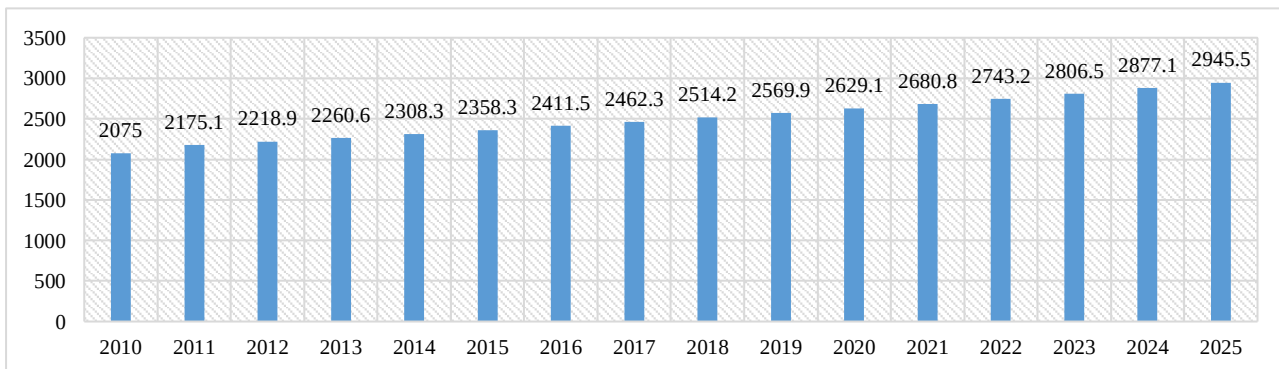

1-rasm. Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmining 2010–2025-yillardagi dinamikasi (mlrd so'm)¹

resurslaridan foydalanish darajasi bilan bog'liq holda shakllanadi.

Tadqiqotimizning ushbu paragrafida Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishining 2010–2025-yillardagi dinamikasi tahlil qilinadi. Bunda xizmatlar hajmi natijaviy ko'rsatkich, unga ta'sir etuvchi omillar o'zgaruvchilar orqali ifodalanadi. Ko'rsatkichlarning yillar kesimidagi o'zgarishi asosida ularning o'sish

hajmining izchil oshib borishi hududda xizmatlarga bo'lgan talab, xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanishi va tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq jarayonlarni chuqurroq o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Biroq 2016–2017-yillardagi keskin o'zgarishlar sababli ekonometrik modellashirishdan oldin ma'lumotlarning taqqoslanish darajasi, o'lchov birligi va hisoblash metodikasini tekshirish muhimdir.

2-rasm. Surxondaryo viloyatida aholi sonining 2010–2025-yillardagi dinamikasi (ming kishi)¹

tendensiyalari, tarkibiy siljishlari va hududiy xizmatlar bozorining rivojlanish xususiyatlari baholanadi.

Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini baholashda xizmatlar hajmi asosiy natijaviy ko'rsatkich sifatida tanlangan. Mazkur ko'rsatkichning 2010–2025-yillardagi o'zgarishini statistik tahlil qilish orqali hududdagi xizmatlar bozorining rivojlanish sur'atlari, o'sish tendensiyalari va ayrim davrlardagi tebranishlarni aniqlash mumkin.

1-rasm ma'lumotlariga ko'ra, Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmi 2010-yilda 4,8 birlikni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 9 760,8 birlikka yetgan. Tahlil qilinayotgan davrda xizmatlar hajmining mutlaq o'sishi 9 756,0 birlik, umumiy o'sish koeffitsiyenti esa 2 033,5 baravarni tashkil qilgan. Dastlabki yillarda xizmatlar hajmi nisbatan sekin o'sgan. Jumladan, 2010–2015-yillarda ushbu ko'rsatkich 4,8 birlikdan 22,6 birlikka oshgan. 2016-yilda xizmatlar hajmi 132,1 birlikka, 2017-yilda esa 1 781,1 birlikka yetgan. Mazkur davrda keskin o'sish kuzatilishi statistik hisob yuritish metodikasining o'zgarishi, xizmatlar tarkibining kengayishi yoki

2010–2025-yillarda Surxondaryo viloyatida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmi umumiy o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Vaqt qatorida keskin o'zgarishlar va 2020-yildagi pasayish mavjudligi xizmatlar hajmining dinamikasini ekonometrik baholashda trend xususiyatlari, strukturaviy siljishlar va ehtimoliy anomal qiymatlarni hisobga olishni talab qiladi.

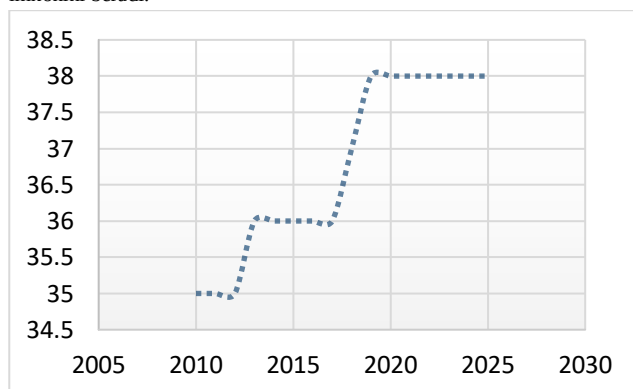
Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim demografik omillardan biri aholi soni hisoblanadi. Aholi sonining o'zgarishi hududdagi potensial iste'molchilar bazasi, ichki talab hajmi va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini belgilovchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Surxondaryo viloyatida aholi sonining 2010–2025-yillardagi dinamikasini statistik jihatdan o'rganish xizmatlar bozorining rivojlanish omillarini aniqlashda muhim.

2-rasm ma'lumotlariga ko'ra, Surxondaryo viloyatida aholi soni 2010-yilda 2 075,0 ming kishini tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda 2 945,5 ming kishiga yetgan. Tahlil qilinayotgan davrda aholi soni 870,5 ming kishiga, ya'ni 42,0 %ga oshgan. O'rtacha yillik mutlaq o'sish esa 58,0 ming kishiga teng bo'lgan. Aholi soni butun tahlil davrida izchil o'sish

tendensiyasini namoyon qilgan. Jumladan, 2010-yildagi 2 075,0 ming kishilik ko'rsatkich 2015-yilga kelib 2 358,3 ming kishiga yetgan. Ushbu davrda aholi soni 283,3 ming kishiga yoki 13,7 %ga oshgan. 2016–2020-yillarda ham demografik o'sish davom etib, aholi soni 2 411,5 ming kishidan 2 629,1 ming kishigacha ko'paygan. 2021–2025-yillarda aholi sonining o'sishi nisbatan barqaror davom etgan. Ushbu davrda ko'rsatkich 2 680,8 ming kishidan 2 945,5 ming kishigacha oshgan. 2025-yilda aholi sonining 2024-yilga nisbatan o'sishi 68,4 ming kishini yoki taxminan 2,4 %ni tashkil qilgan. Bu holat hududda iste'molchilar sonining kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Aholi sonining ko'payishi yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlariga bo'lgan ichki talabning shakllanishi uchun demografik asos yaratadi. Biroq aholi sonining o'sishi xizmatlar hajmining avtomatik ravishda bir xil nisbatda oshishini anglatmaydi. Ushbu ta'sir aholining daromadlari, xarid qobiliyati, shahar va qishloq aholisi nisbati, xizmatlar infratuzilmasi hamda iste'mol xatti-harakatlari kabi boshqa omillar bilan birgalikda namoyon bo'ladi. 2010–2025-yillarda Surxondaryo viloyatida aholi sonining izchil o'sishi yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari uchun potensial ichki talabning kengayishiga shart-sharoit yaratgan. Ekonometrik modellash jarayonida aholi sonining xizmatlar hajmiga ta'sirini miqdoriy baholash, shuningdek, ushbu omilning boshqa demografik va iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan o'zaro bog'liqligini tekshirish maqsadga muvofiq.

Hududiy turizm infratuzilmasining rivojlanishini tavsiflovchi muhim ko'rsatkichlardan biri turistik obyektlar soni hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari uchun talabni shakllantiruvchi turistik muhitning kengayishi hamda xizmat ko'rsatish subyektlari faoliyat yuritadigan infratuzilmaviy makonni baholash imkonini beradi.

3-rasm. Surxondaryo viloyatida turistik obyektlar sonining 2010–2025-yillardagi dinamikasi (dona)¹.

Surxondaryo viloyatida turistik obyektlar soni 2010-yilda 35 tani tashkil etgan. 2025-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 38 taga yetgan. Demak, 2010–2025-yillar davomida turistik obyektlar soni 3 taga yoki 8,6 %ga oshgan. Mazkur davrda o'rtacha yillik mutlaq o'sish 0,2 tani tashkil qilgan.

Ko'rsatkichning yillar bo'yicha o'zgarishi turistik obyektlar sonida keskin tebranishlar kuzatilmaganini ko'rsatadi. 2010–2012-yillarda obyektlar soni 35 ta darajasida saqlangan. 2013-yilda ushbu ko'rsatkich 36 taga yetib, keyingi besh yil davomida o'zgarmagan. 2018-yilda turistik obyektlar soni 37 taga, 2019-yilda esa 38 taga oshgan. 2019–2025-yillarda ko'rsatkich 38 ta darajasida saqlanib qolgan.

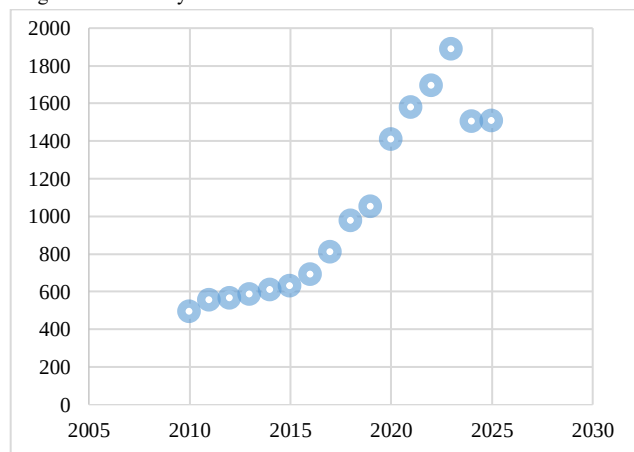
Mazkur dinamikadan turistik obyektlar sonining o'sishi asosan alohida yillarda sodir bo'lganini ko'rish mumkin. 2019-yildan keyingi davrda ko'rsatkichning o'zgarishligi turistik infratuzilmaning miqdoriy kengayishi cheklanganligini yoki yangi obyektlarning statistik hisobga kiritilmaganligini anglatishi mumkin. Biroq bunday xulosani asoslash uchun turistik obyektlar tarkibi, ularning faoliyat yo'nalishlari va foydalanish quvvatlari bo'yicha qo'shimcha ma'lumotlar talab etiladi.

Turistik obyektlar sonining yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmiga ta'siri bevosita emas, balki turistik oqimlar, obyektlarning sig'imi, xizmatlar sifati va hududning transport qulayligi

orqali shakllanishi mumkin. Shu sababli ekonometrik modellash jarayonida mazkur ko'rsatkichni alohida omil sifatida baholash bilan birga, uni ichki va xorijiy turistlar soni bilan o'zaro bog'liq holda tahlil qilish lozim.

2010–2025-yillarda Surxondaryo viloyatida turistik obyektlar soni mo'tadil o'sish bilan tavsiflangan, biroq 2019-yildan keyin ko'rsatkich barqaror darajada qolgan. Bu holat turizm infratuzilmasining faqat son jihatidan emas, balki sig'im, xizmatlar xilma-xilligi va foydalanish samaradorligi nuqtayi nazaridan ham baholanishi zarurligini ko'rsatadi.

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasining moddiy-tashkiliy salohiyatini baholashda umumiy ovqatlanish korxonalari soni muhim tarkibiy ko'rsatkichlardan biri sifatida qaraladi. Ushbu ko'rsatkich hududda ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatuvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar tarmog'ining kengayishi, xizmatlar taklifining shakllanishi va iste'molchilarga xizmat ko'rsatish imkoniyatlarining o'zgarishini ifodalaydi.

4-rasm. Surxondaryo viloyatida umumiy ovqatlanish korxonalari sonining 2010–2025-yillardagi o'zgarish tendensiyasi (dona)²

4-rasmda keltirilgan ma'lumotlar umumiy ovqatlanish korxonalari sonida 2010–2025-yillar davomida sezilarli o'sish kuzatilganini ko'rsatadi. Xususan, 2010-yilda viloyatda 494 ta umumiy ovqatlanish korxonasi faoliyat yuritgan bo'lsa, 2025-yilda ularning soni 1 508 taga yetgan. Shu davrda korxonalar soni 1 014 taga yoki 205,3 %ga oshgan. O'rtacha yillik mutlaq o'sish 67,6 tani, o'rtacha yillik o'sish sur'ati esa taxminan 7,7 %ni tashkil qilgan. 2010–2015-yillarda umumiy ovqatlanish korxonalari soni 494 tadan 631 tagacha oshib, nisbatan barqaror kengayish tendensiyasini namoyon qilgan. 2016–2019-yillarda esa o'sish sur'ati jadallashib, korxonalar soni 692 tadan 1 051 tagacha yetgan. Ayniqsa, 2017–2019-yillarda ko'rsatkichning izchil oshishi hududda ovqatlanish xizmatlari tarmog'ining kengayib borganini ko'rsatadi. 2020–2023-yillarda korxonalar soni yanada yuqori sur'atlarda o'sgan. 2020-yilda 1 411 ta korxona qayd etilgan bo'lsa, 2023-yilda ushbu ko'rsatkich 1 888 taga yetgan. Bu davrda umumiy ovqatlanish korxonalari soni 477 taga yoki 33,8 %ga ko'paygan. 2024-yilda esa korxonalar soni 1 503 tagacha kamayib, 2023-yilga nisbatan 385 taga qisqargan. 2025-yilda ko'rsatkich 1 508 taga yetib, avvalgi yilga nisbatan biroz oshgan.

2024-yildagi pasayish statistik hisobga olish tartibining o'zgarishi, ayrim korxonalar faoliyatining vaqtincha to'xtatilishi yoki ma'lumotlarni shakllantirishdagi farqlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday sabablarni aniq baholash uchun korxonalar faoliyati, ro'yxatdan o'tgan subyektlar va amalda xizmat ko'rsatgan korxonalar soni bo'yicha qo'shimcha ma'lumotlarni o'rganish zarur.

Umumiy ovqatlanish korxonalari sonining ortishi xizmatlar taklifini kengaytirish uchun zarur shart-sharoit yaratadi. Biroq korxonalar sonining ko'payishi xizmatlar hajmining mutanosib ravishda oshishini kafolatlamaydi. Shu sababli ushbu ko'rsatkichni ekonometrik modelda baholashda korxonalarning ishlab chiqarish quvvati, band bo'lgan

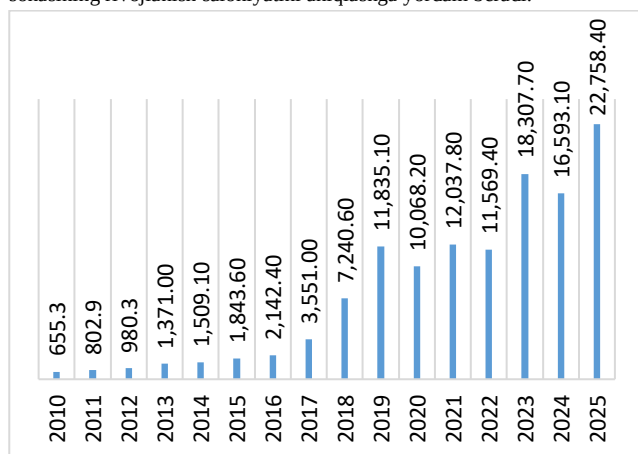
¹ Muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

xodimlar soni, xizmatlar aylanmasi va iste'molchilar talabi kabi omillarni ham hisobga olish lozim.

2010–2025-yillarda Surxondaryo viloyatida umumiy ovqatlanish korxonalari soni umumiy jihatdan sezilarli darajada oshgan. 2024-yildagi pasayish esa ko'rsatkich dinamikasida alohida tekshirishni talab qiluvchi o'zgarish mavjudligini ko'rsatadi. Ushbu omilning yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari hajmiga ta'sirini aniqlash korxonalar soni va xizmatlar ishlab chiqarish o'rtasidagi miqdoriy bog'liqlikni baholash imkonini beradi.

Hududda yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini rivojlantirishning iqtisodiy shart-sharoitlarini baholashda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi muhim omil sifatida qaraladi. Investitsiyalar xizmat ko'rsatish infratuzilmasini kengaytirish, korxonalarning moddiy-texnik bazasini yangilash va yangi xizmat obyektlarini tashkil etish imkoniyatlarini shakllantiradi. Shu sababli investitsiya hajmining yillar davomida o'zgarishini tahlil qilish xizmatlar sohasining rivojlanish salohiyatini aniqlashga yordam beradi.

2.1.5-rasm. Surxondaryo viloyatida asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining 2010–2025-yillardagi dinamikasi (mlrd so'm)³.

Surxondaryo viloyatida asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 2010-yilda 655,3 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda 22 758,4 mlrd so'mga yetgan. Tahlil davrida investitsiyalar hajmi 22 103,1 mlrd so'mga, ya'ni qariyb 34,7 baravarga oshgan. Bu umumiy hisobda 3 373,0 %lik o'sishni anglatadi. 2010–2025-yillar davomida o'rtacha yillik mutlaq o'sish 1 473,5 mlrd so'mni tashkil qilgan. 2010–2015-yillarda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 655,3 mlrd so'mdan 1 843,6 mlrd so'mgacha oshgan. Keyingi davrda investitsiya faolligi yanada kuchayib, 2016-yilda 2 142,4 mlrd so'm, 2017-yilda 3 551,0 mlrd so'm va 2018-yilda 7 240,6 mlrd so'mga yetgan. 2019-yilda esa mazkur ko'rsatkich 11 835,1 mlrd so'mni tashkil etib, oldingi yillarga nisbatan yuqori o'sish sur'atini namoyon qilgan. 2020-yilda investitsiyalar hajmi 10 068,2 mlrd so'mgacha kamaygan. Bu 2019-yilga nisbatan 1 766,9 mlrd so'mlik yoki 14,9 %lik pasayishni anglatadi. 2021-yilda investitsiyalar hajmi 12 037,8 mlrd so'mga ko'tarilgan bo'lsa, 2022-yilda 11 569,4 mlrd so'mgacha qisqargan. Keyingi yillarda o'sish qayta tiklanib, 2023-yilda 18 307,7 mlrd so'm, 2024-yilda 16 593,1 mlrd so'm va 2025-yilda 22 758,4 mlrd so'mni tashkil qilgan.

Investitsiyalar hajmidagi o'zgarishlar ayrim yillarda barqaror bo'lmagan dinamikani ko'rsatadi. Xususan, 2023-yildagi sezilarli o'sishdan keyin 2024-yilda pasayish kuzatilgan, 2025-yilda esa investitsiya hajmi yana oshgan. Ushbu tebranishlarni izohlashda investitsiyalarning tarmoq tarkibi, davlat va xususiy sektor ulushi, yirik loyihalar amalga oshirilishi hamda kapital qo'yilmalarning hududlar bo'yicha taqsimlanishi kabi omillarni qo'shimcha o'rganish talab etiladi. Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining oshishi yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari sohasida yangi obyektlarni tashkil etish, mavjud korxonalarni modernizatsiya qilish va xizmat ko'rsatish quvvatlarini kengaytirish uchun iqtisodiy imkoniyat yaratadi. Biroq investitsiyalarning xizmatlar hajmiga ta'siri bevosita va bir xil darajada namoyon bo'lmisligi mumkin. Mazkur ta'sirni baholashda

investitsiyalarning o'zlashtirilish muddati, yo'nalishi va samaradorligi hisobga olinishi lozim.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari zamonaviy xizmatlar sektorining jadal rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning iqtisodiyotdagi ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Mazkur xizmatlarning rivojlanishi aholi ehtiyojlarini qondirish bilan bir qatorda, tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, turizm salohiyatidan samarali foydalanish va hududlarning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlarini ifodalovchi statistik ko'rsatkichlar dinamikasi, ularning tarkibiy o'zgarishlari hamda rivojlanishga ta'sir etuvchi asosiy omillar o'rganildi. Tahlil natijalari xizmatlar hajmining o'zgarishida aholi daromadlari, iste'mol talabi, turistik oqimlar, tadbirkorlik subyektlari soni, investitsiyalar va xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanishi muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Shuningdek, sohaning rivojlanish sur'atlarini baholashda faqat xizmatlar hajmining mutlaq qiymatidan foydalanish yetarli emas. Dinamik qatorlar, o'sish va qo'shimcha o'sish sur'atlari, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi, hududiy tafovutlar hamda omilli ko'rsatkichlardan kompleks foydalanish xizmatlar bozorining real holatini yanada aniqroq baholash imkonini beradi. Ayniqsa, hududlar kesimida yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishida sezilarli farqlar mavjudligi ularni alohida statistik monitoring qilish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot asosida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari bo'yicha statistik monitoringni takomillashtirish. Xizmatlar hajmi bilan bir qatorda xizmat ko'rsatuvchi obyektlar soni, o'rinlar sig'imi, bandlik, mehnat unumdorligi, o'rtacha chek va aholi jon boshiga xizmatlar hajmini muntazam kuzatib borish maqsadga muvofiq.

Hududiy statistik tahlilni kuchaytirish. Viloyat, tuman va shaharlar kesimida xizmatlarning rivojlanish darajasini taqqoslash hamda yuqori va past ko'rsatkichlarga ega hududlarni aniqlash asosida manzilli rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish lozim.

Turizm va yashash xizmatlari o'rtasidagi statistik bog'liqlikni chuqur o'rganish. Turistlar soni, tunab qolish kunlari, mehmonxonalarning bandlik darajasi va yashash xizmatlari hajmi o'rtasidagi bog'liqlik korrelyatsion-regression usullar yordamida baholanishi kerak.

Raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish. Mehmonxonalar, restoranlar va boshqa xizmat ko'rsatuvchi subyektlarda onlayn buyurtma, elektron to'lov, raqamli bronlashtirish va mijozlar oqimini tahlil qilish tizimlarini keng joriy etish xizmatlar samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Mavsumiylikni hisobga olgan holda prognozlash tizimini joriy etish. Oylik statistik ma'lumotlar asosida mavsumiy tebranishlarni aniqlash va kelgusi davr uchun xizmatlar hajmini prognozlash tadbirkorlik subyektlarining resurslarini samarali rejalashtirish imkonini beradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash. Ayniqsa, hududlarda oilaviy mehmon uylari, kichik restoran, kafe va milliy taomlar obyektlarini tashkil etish uchun moliyaviy va infratuzilmaviy imkoniyatlarni kengaytirish zarur.

Umuman olganda, yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari rivojlanishini statistik jihatdan muntazam baholab borish sohaning mavjud imkoniyatlari va muammolarini aniqlash, hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni kamaytirish hamda xizmatlar bozorining istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi. Shu sababli statistik monitoringni raqamlashtirish, omilli tahlil va prognozlash usullaridan keng foydalanish mazkur sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

³ Muallif ishlanmasi

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

- [1] OECD. OECD Tourism Trends and Policies 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. OECD
- [2] OECD. OECD Tourism Statistics 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. OECD
- [3] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Volume of accommodation and food services (annual). SIAT, 2026. SIAT
- [4] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Growth rates of accommodation and food service (annual). SIAT, 2026. SIAT
- [5] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Socio-economic situation of the Republic of Uzbekistan: Services. 2025. Statistika.uz
- [6] OECD. Strengthening the Tourism Workforce: OECD Tourism Trends and Policies 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. OECD
- [7] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Main indicators of the service sector in the Republic of Uzbekistan. Press Release, 21 October 2025. Statistika.uz
- [8] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Volume of accommodation and food services (monthly). SIAT, 2026. SIAT
- [9] O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Volume of accommodation and food services (annually, by districts and cities). SIAT, 2026.